

GYARMATI GYÖRGY

Bibó István

kortársi környezetben

Portrék, sziluettek - szemből, profilból

KRONOSZ

örcsös félelmi állapotban, mely elhiszi, hog
előrehaladása veszélyezteti a nemzet üg
a demokrácia javaival. Demokraté
t annyit tesz, mint nem félni:
ktől, a más nyelvűektől, a
az összeesküvésektől
kaitól, az ellens
gyáltalán mi
yek azá
ilk

Gyarmati György

Bibó István kortársi környezetben

GYARMATI GYÖRGY

Bibó István
kortársi környezetben

Portrék, szilettek – szemből, profilból

Kronosz Kiadó
Pécs, 2021

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2021-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

print ISBN 978-615-6048-75-2

pdf ISBN 978-615-6048-76-9

Olvasószerkesztő

BELLUS IBOLYA

A névmutatót összeállította

ERŐSS ZSOLT

A kötetben szereplő térképeket készítette

NAGY BÉLA

A borítón látható kép:

Bibó István és Erdei Ferenc távozóban a Parlamentből, 1946
Ifjabb Bibó István családi fényképgyűjteményéből

© Gyarmati György, 2021

© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2021

■ Tartalom

Előszó	7
A magyar közigazgatás reformja	13
Szakértelem–politika–módszer. Bibó István és a politikusi lét felelőssége	55
Szabadról fogságban. Adalékok Bibó István 1963 utáni éveire	93
Bibó István jelenléte és távolléte, avagy meghívás–kiebrudulás algorithmusa a magyar közéletben, közgondolkodásban	117
„Korcsapdák” és „Erdei-dilemmák”	131
A béke és a megbékélés elfeledett robotosa. Kertész István „hazatérése” elé	143
Gratz Gusztáv a Monarchia felosztásának következményeiről	163
„A lefokozott trockista”, avagy hogyan lett Justus Pál egy tervezett trockista per elsőrendű vádlottjából a titóista Rajk-per nyolcadrendű vádlottja	213
Herczeg Ferenc Márciusai a világháborúk közötti <i>Új Időkben</i>	223
Az „olvadás” – írószemmel. Márai Sándor krónikája a magyarországi posztstálinizmus kezdeteiről	243
Névmutató	257

Előszó

„Amikor eljön a szabadság uralma!”

A mottóbeli lakonikus választ ifjabb Bibó István hallhatta édesapjától, midőn az 1950-es évek derekán kiskamaszként azt firtatta, hogy „mikor lesz itten jó, hogyan lesz jó?” Lehet bár az emberfia erudícióval fölösen felvértezett, apastátusban nem mindig egy intellektuális riposzt a legüdvözítőbb az éppen nyiladozó – a világ dolgaiban eligazodást keresni kezdő – tinédzser elme köznapi orientálásában. Esetünkben viszont úgy tűnik, hogy ott és akkor hatott. S úgy bevésődött, hogy fél évszázaddal később is ezt ugratja elő a fiúi emlékezet.¹ De abban a korban – és korosztályban – mintha másoknak is ez irányba forgott volna az eszük kereke. Alig pár évvel később, 1956 őszén a Pestről szállingózó hírfoszlányok ösztönözték Nagyváradon tinédzserek laza csoportosulását. *Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete* lesz majd önmeghatározásuk. A szomszédos zsarnokság e körhöz tartozóként ítél hamarosan több mint félszáz (elcsapott) diákot összesen 435 évnyi börtönre, fegyházra, kényszermunkára. (Átlagolva közel 9 év/fő.)² Ennyit végül a „nagyidősöknek” sem kellett letölteniük, mert – akik túléltek – 1964-ben amnesztiával szabadultak. Csak éppen életük hátralévő része siklatott végérvényesen kényszerpályára. A szabadság tünékeny, nincs-kincs főnixmadarának is ilyen delejes hatása van e világfertályon.

De az előttük járó generációkból is számosan voltak, akik a múlt században szinte állandósuló regionális hiánygazdaságokban ezért a ritkán beszerezhető délibábért szívesen álltak volna tartósan is sorba. Többek között a kötetben felsorakoztatott portréalanyok is. Születési és halálzási dátumaik

¹ *Kortársak Bibóról. Előadások a Bibó István Szakkollégiumban.* Szerk. Gyarmati György – Kukorelli István. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2009. Ifj. Bibó István családi múltidézése, 123–136.

² *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965.* Szerk. Dávid Gyula. Polis Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2006.

(1863–1989) ötnegyed évszázadot fognak közre.³ Korelnök Herczeg Ferenc, a csapat benjáminja Bibó István. Kettejük születése között eltelik fél évszázad, a monarchiabeli „boldog békeidők” majdnem egésze. A századforduló szülötte, Márai Sándor viszont megérte a legutóbbi rendszer-újraigazítás pirkadatát. Évezredes históriánknak alighanem az a történetileg leginkább feltárt intervalluma, amelyet nevezettek aggregált életútja – bölcsőtől a fejfáig – ki-cövekelt. Mondhatnám itt is újra: időközben megkisebbedett hazánkban ez a szabadságvárás évszázada volt... Ilyen esetekben viszont másfajta lajstromot is szoktak volt készíteni. Nevezetesen arról, hogy „ki mennyit ült”. Eszerint Justus Pál és Bibó István a listavezető, több mint fél-fél évtizedes cellarács mögötti hűsöltetéssel. Gratz Gusztáv szintén exminiszterként, illetve Herczeg Ferenc és Erdei Ferenc – „írói munkásságuk részeként” – megúszták néhány hónapos zárkaakklimatizálódással. Márai Sándor úgy kerülte el bekasztlizását – mert nem kívánt a frissen alakult Csehszlovákiában annak katonája lenni –, hogy a „kívül tágasabb” létformát választva éveken át Berlin, Párizs, Firenze között pendlizve lett/maradt magyar lapok külföldi tudósítója. Kertész István római követi tisztéről lemondva nem akarta hazatéréssel kockáztatni szabadságát, s az akkori „emigráns hullámra” felülve hajózott át az Újvilágba.

A kötetben alább szóba kerülök a megélésen túl formálói, krónikásai, tanúfái voltak az ekkoriban hol megdermedni, hol meg gyorsulni látszó időnek. Úgy követik egymást a portrévázlatok, hogy alanyainak a korosabbja még, a fiatalabbja már nyomot hagyott maga után a 20. század derekán. Ez okból kerülhettek egy, a korszakot pásztázó figyelem látóterébe. A perszonalizált figyelem többnyire célzott és körülhatárolt tárgyvizsgálat része. A közben előkerülő mellékszálak, vagy a szakmabéli környezet impulzusai által ösztönzött konferenciafelkérések véletlenszerűsége okán csak utólag ébredezik a benyomás, hogy a megidézetteknek – a kortársság tág és laza halmazán túl is – közük van egymáshoz. Még akkor is, ha nem alkottak – manapság divatosá váló kutatási nézőpontként – „hálózatot”. Így adódik esetenként konkrétabb vagy éppen imaginárius rezonancia közöttük, s diskurálnak a téridőben alkalmasint egymással is a különböző motiváltság okán és eltérő szituációkban született írások.

³ Bibó István 1911, Budapest – 1979, Budapest; Erdei Ferenc 1910, Makó – 1971, Budapest; Kertész István 1904, Putnok – 1986, Notre Dame, USA; Gratz Gusztáv 1875, Gölnitzbánya – 1946, Budapest; Herczeg Ferenc 1863, Versec – 1954, Budapest; Justus Pál 1905, Pécs – 1965, Temesvár; Márai Sándor 1900, Kassa – 1989, San Diego, USA.

Csak egyetlen példa az írások hólabdaeffektus szerinti sorjázására: Kertész István kettős közelítésű békeelőkészítés-monográfiája/memoárja magyarországi közreadása kapcsán⁴ – jegyzetekhez, utószóhoz – értelemszerű volt szemezgetni az itthon fellelhető levéltári irathányadból is. Eközben bukkant elő a Gratz Gusztávhoz kötődő másik írás. Kertész István az élete alkonyán dachau deportálásból hazaszabadult Gratzot is bevonta a külügyminisztériumi békeelőkészítés munkálataiba, felkérve, hogy a Duna menti integrációs próbálkozásokról nem sokkal korábban készült elaborátumát „aktualizálja” a világháború utáni köztes európai helyzetre. Merthogy a környező kisállamok fővárosaiban – a bennünket mintegy körülölelő Prága–Bukarest–Szófia–Belgrád négyszögében – több szálon pulzált-vibrált valamifajta vámuniós-föderációs vízió, mint az érintett kisállamok egymás közötti különbeke délibábja. (Megszabadulván a hitleri Harmadik Birodalom élettér-dominanciájától, e regionális összedolgozással remélték valamelyest mérsékelni a már elkezdődött szovjet penetrációt.) Hát lehetett-e Gratz Gusztáv gondolatmenetét nem közreadni, miközben az érintkezett az említett kérdéskört több más írásban körüljáró kutatási tárgykörömmel is.⁵ Egészen addig, amíg az Európát (is) újra felosztó nagyhatalmi akaratérvényesítés ezt másképp nem gondolja...

Más a helyzet a kötetbe válogatott, Bibó Istvánról szóló írások esetében. Három – köztük személyes vonatkozású – okból is. Tárgyi magyarázat, hogy az ide válogatott dolgozatok egy része Bibó kevésbé reflektált közigazgatás-jobbítást célzó tevékenységét pásztázza, megpróbálva azt súlyának megfelelő mértékben illeszteni munkássága egészébe. Az e körbe tartozó különböző folyóirat-közleményeim harmadát gyűjtöttem ide,⁶ ám e ponton az említett szubjektív mozzanat is munkált. Pályám kezdetét Bibó István torkodása terelte erre a vágányra, beleértve saját korabeli elaborátumainak rendelkezésre bocsátását, illetve azok keletkezési körülményeiről való egymást követő személyes konzultációkat is. Az Orsó utcai „házi szemináriumokon” persze életútja más mozzanatai is szóba kerültek, ám azok többsége

⁴ Kertész István: *Magyar békeillúziók, 1945–1947*. Európa–História, Budapest, 1995.

⁵ Ezekből jelent meg egy válogatás az elmúlt években: Gyarmati György: *A Király-hágón innen és túl. Tanulmányok nem csak Korunk-belieknek*. Komp–Press Kiadó, Kolozsvár, 2016.

⁶ A kötet legvégén listába szedtem az elmúlt négy évtizedben Bibó Istvánról közreadott írásaimat.

az egyre gazdagodó „bibológia” irodalmából kellő részletességgel ismerhető. A harmadik ok, évfordulós tisztelgés, mondhatnám kegyeleti aktus: a kötet megjelenésének napjaira esik Bibó István születésének 110. évfordulója. Mondhatnám, hogy a véletlen hozta így, de a Kronosz Kiadó is hathatósan besegített az – előre nem tervezett – időzítésbe.⁷

A Bibónál is idősebb két író, a Herczeg Ferenc és Márai Sándor ihlette közlemény sem kakukktojás e portrépanorámában. Két különböző karakterű, ám a tollforgatást egyaránt mesterfokon űző literátor ugyanazon korszak kórtüneteiről tudósít, amelyet a megelevenedők mindegyike megtapasztalt, azt esetleg formálta, vagy – saját nézőpontjából – reflektált rájuk. Közel azonos időben ugyanazon Köztes Európa kisállamainak/kisnemzeteinek huszadik századi nyomorúságairól adnak láttelepet. Persze, ezúttal is Bibót parafrazeáltam.⁸ Ám a kötet a portrékon, szilvetteken és a hozzájuk kötődő epizódok felidőzésén keresztül majdhogynem egymásba illeszkedő mozaik-részekből rajzolja elének a közelmúlt honi történetének zivatáros, esetenként annál is zordabb horizontját.

Az egyes írások terjedelme és műfaja is különböző. Szaktanulmányok és inkább az esszé/publicisztika körébe sorolható közlések váltogatják egymást. Ezt az éppen tollhegyre tűzötteknek az írás idején regisztrálható „emlékezeti státusa” éppúgy befolyásolta, mint az, hogy milyen alkalomból készültek. Kertész István vagy Gratz Gusztáv esetében azért volt nehezebben megkerülhető a pályakép, mert a „róluk szólás” idején legfeljebb ha lexikonszócikkek-ből voltak – alig – ismerhetők. (Azóta ez változott, akár munkáik közreadásával, akár a róluk szóló publikációk tekintetében.) Erdei Ferenc vagy Justus Pál inkább voltak reflektáltak a történetivé váló emlékezetben, így elég (volt) egy-egy epizód, sziluettdalék, ismerhető pályájukhoz. Csak utóbbit illetően kívánczik ide egy kiegészítés. Az ideákat is velőig daráló hatalommalomban kalkulálhatatlan, hogy a farizeus politizálás, a hübrisz vagy az aktuálisan rátarti buzgalom kiből, mikor produkál vizesnyolcas kultuszbálványt vagy bűnbakpáriát. Ebben a közegben Justus Pál tanulságos példája annak, hogy egy kvalitásos, szekularizált hitvalló intellektuel miként lehet a politikai vabankjatszámokban – erudíciója, felkészültsége, elkötelezettsége ellenére – két

⁷ Szintén a „sors bona...” hozta úgy, Gratz Gusztáv 75, Erdei Ferenc pedig 50 éve hagyta itt kortársait.

⁸ Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. Új Magyarország, Budapest, 1946.; Újabban: Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2011.

szék között a pad alá bukó/buktatott epizodista balek. Hasonlóképpen jobb sorsra érdemes nivós értelmiségiek sokasága – máig erően – sem tanult nevezett vesszőfutásából.

Felmerülhet persze, hogy a történeti portrék sorából miért maradtak ki olyan, a maguk idején korszakformáló szereplők, mint Rákosi Mátyás vagy éppen Kádár János. Róluk eleget írtam már eltérő műfajban és terjedelemben, vagy éppen nagyobb lélegzetű korrajzokban.⁹ Ők viszont nagyon nem illeszkedtek a mostani válogatás szempontjához. Ezúttal – a bevezető motója szerint – a *szabadság uralma* ködbe vesző gondolatköréhez válogattam kortársakat. Rákosi és Kádár viszont sokkal inkább illeszthető egy olyan összeállításba, ahol a *szabadságelvonás* figuráit gyűjtik panoptikumba. Ám ezúttal úgy gondoltam, hogy a történelmi színpad néhai bonvivánjai mellett/ helyett hadd jussanak szóhoz azok a mellékszereplők is, akik utamba kerültek a múlt faggatása során.

* * *

Köszönöm ifj. Bibó Istvánnak, hogy hozzájárult családi fényképgyűjteményéből a kötetbe válogatott képek közreadásához.

Hasonló köszönet illeti Hanák Gábort és Lukács Beát a Magyar Mozgóképkincs Alapítványtól, akik az említett családi gyűjteményből Bach Melitta által készített reprodukciókat évtizedek óta őrzik.

Vác, 2021. július 15.

Gyarmati György

⁹ Ungarn vom Zweiten Weltkrieg bis Heute. In: *Geschichte Ungarns*. Herausgegeben von István György Tóth. Corvina–Osiris, Budapest, 2006. 691–784.; Valuch Tiborral közösen: *Hungary Under Soviet Domination, 1944–1989*. Atlantic Research Inc. – Columbia University Press, New York, 2009.; *A Rákosi-korszak, 1945–1956*. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011., és e mostani gyűjteményes sorozat előző két kötetében.

Bibó István – kimenőn – honvédségi mundérban

Ifjabb Bibó István családi fényképgyűjteményéből

■ Névmutató

(A névmutatóban a szakirodalmi hivatkozások szerzőit nem tüntettük fel.)

- Ábrányi Emil 234
Aczél György 96, 107
Ádám Magda 170, 201
Ady Endre 223, 238–240
Alapy Gyula 213
Ambrus Zoltán 240
Andrássy Gyula, ifj. 164, 166, 171, 203
Antall József, ifj. 102
Apponyi Albert 171, 182, 211
Arany Bálint 82
Auer Pál 158
- Babits Mihály 224, 240
Bach Melitta 11
Bácskai Vera 98
Bajcsy-Zsilinszky Endre 150, 180
Bajor Gizi 233
Balázs Béla 240
Bálint György 240
Bálint Sándor 107
Balogh József 176
Balogh Tamás 145
Bánffy Dezső 239
Baranyai Zoltán 156
Barcza György 150
Barcs Sándor 65
Bartók Béla 101, 240
Basch Ferenc 174, 175, 184
Beér János 16, 26, 29, 74, 106
Bellus Ibolya 210
Beluszky Pál 41, 42, 44
- Benedek Marcell 238, 240
Benedikt, Moriz 168
Beneš, Edvard 170, 177, 187, 195, 197, 199
Beniczky Ödön 171
Berán Lajos 227
Berei Andor 253
Berend T. Iván 97
Berija, Lavrentyij Pavlovics 245, 247
Bethlen István 150, 168, 171, 174, 178, 181, 182, 184
Bevin, Ernest 156
Bibó István 7–11, 13–129, 136, 137, 144, 160
Bibó István, ifj. 7, 11, 98
Bleyer Jakab 174
Bodor György 103, 108
Bóka László 240
Borbándi Gyula 97, 110, 160, 254
Borchard, Edwin M. 146, 148
Bölöni György 240
Bródy Sándor 240
- Cambon, Jules Martin 201
Cambon, Pierre Paul 201
Churchill, Winston 133, 150, 202
Clemanceau, Georges 201
Cowles, Virginia 253
Croce, Benedetto 255
Czernin, Ottokár 167, 203
Czóbel Ernő 240

- Cs. Szabó László 97
 Csatári Dániel 161
 Csáth Géza 240
 Csorba László 253
- Dálnoki Miklós Béla 152
 Darányi Kálmán 175
 Darvas József 65
 Dax Emma 163
 Deák Ferenc 16, 143, 238
 Demény Pál 214, 216, 218
 Dénes Iván Zoltán 89
 Deschanel, Paul Eugène 187
 Dési-Huber István 240
 Deszkás János 29
 Donáth Ferenc 65, 98
 Donáth György 82
 Donáth László 98
 Drahos Lajos 218
 Dudás József 216
 Dzerzsinszkij, Feliks Edmundovics
 218
- Eckhardt Sándor 240
 Eckhardt Tibor 150
 Ehrenburg, Ilja 245
 Elek Artúr 240
 Eörsi István 243
 Eötvös József 16
 Erdei Ferenc 8, 10, 14, 15, 18, 20, 21, 27,
 31, 32, 57, 64, 65, 67, 69, 71, 76, 80, 84,
 95, 104, 107, 131–141, 240
 Erdei Sándor 139
 Esterházy Móric 167
 Esterházy Péter 127
- Fábry Zoltán 240
 Farkas Ferenc 80
 Farkas Mihály 29, 84, 85, 215, 216, 219
 Farkas Vladimir 216
- Faust Imre 216
 Fejtő Ferenc 201
 Fekete Sándor 97
 Fenyő Miksa 240
 Fitz József 239
 Fodor József 238
 Földessy Gyula 240
 Futó Dezső 65
 Fülep Lajos 240
 Füst Milán 240
- Gaál Gábor 240
 Gábor Andor 240
 Gábor József 135
 Gál Éva 98
 Garami Ernő 168
 Gáspár Endre 240
 Gáspár Sándor 218
 Gáspár Zoltán 240
 Gerő Ernő 134, 135, 216, 218, 219
 Giddens, Anthony 114
 Gombár Csaba 78, 89, 127, 136
 Gombocz Zoltán 240
 Gombos Imre 108
 Gombrowicz, Witold 243, 255
 Gordon Ferenc 158
 Gömbös Gyula 78, 177, 233
 Göncz Árpád 97, 99, 100, 101, 103,
 123, 125
 Göncz Árpádné 98
 Görgey Artúr 144
 Gratz Gusztáv 8–10, 163–211, 145, 227
 Gratz Márta 163
 Gratz Ottó 163
 Groza, Petra 144, 153, 154
 Gulyás Pál 240
- Gyilasz, Milovan 213
 Gyöngyösi János 155, 156
 Győrffy István 240

- Habsburg–Lotaringiai Ferenc
 Ferdinánd 194
 Halász Gábor 240
 Hammarskjöld, Ake 64, 146
 Hamvas Béla 117, 240
 Hanák Gábor 11, 108
 Hankiss Elemér 127
 Hantos Elemér 145, 177, 178
 Hantos Gyula 14
 Hatvany Lajos 167, 240
 Hegedűs András 65
 Hegedűs Lóránt 164, 180
 Herczeg Ferenc 8, 10, 223–241
 Hevesi András 240
 Hevesi Sándor 240
 Hevessy Iván 240
 Hitler, Adolf 147, 149, 174, 235
 Hoffmann Edit 240
 Honti János 240
 Hopkins, Harry 200
 Horthy Miklós 88, 132, 133, 152, 233, 236
 Horváth Barna 145
 Horváth János 240
 Horvay János 231
 House, Eduard M. 200
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 247, 248
 Huszár Tibor 20, 137
- Ignotus (Veigelsberg Hugó) 241
 Illyés Gyula 80, 97, 101, 107
 Imrédy Béla 184
 Izvolszkij, Alexandr Petrovics 201
- Jászi Oszkár 144, 164, 166, 240
 Jókai Mór 228, 238, 239
 Joó Tibor 240
 Józsa Péter 97
 József Attila 237, 240
 Juhász Géza 240
- Juhász Gyula 240
 Jungerth–Arnóthy Mihály 173
 Justus Pál 8, 10, 213–221
- Kádár János 11, 32, 41, 65, 74, 108, 120, 125, 215, 216
 Káldor Miklós 145
 Kállai Ernő 240
 Kállai Gyula 95
 Kállay Miklós 148, 152, 160, 181, 182, 185
 Kánya Kálmán 173
 Karácsony Sándor 240
 Kárász Artúr 145
 Kardelj, Edvard 213
 Kardos László 65
 Kardos Tibor 240
 Karinthy Frigyes 167, 240
 Károly, IV. 167, 170, 171
 Károlyi Gyula 178
 Károlyi Mihály 144, 160
 Károlyi Sándor 144
 Kárpáti Aurél 240
 Kassák Lajos 238, 240
 Kemény Gábor 240
 Kenyeres Imre 240
 Kerecsényi Dezső 240
 Kerék Mihály 65
 Kerényi Károly 240
 Keresztury Dezső 124
 Kernstok Károly 240
 Kertész István 8–10, 143–161, 182, 183
 Kéthly Anna 212, 214
 Király György 240
 Király István 124
 Kiss Roland 104
 Klebelsberg Kuno 145
 Kodály Zoltán 240
 Kodolányi János 240
 Korom Mihály 134

- Kosáry Domokos 107
 Kossuth Lajos 112, 143, 144, 228–231, 234, 238
 Kosztolányi Dezső 167, 233, 240
 Kovács Béla 65, 81, 83
 Kovács Imre 65, 80, 138
 Kovács István 39, 106
 Kovrig Béla 145, 161
 Kozmutza Flóra 97
 Kövics Emma 177, 185
 Kremnyov 216
 Krúdy Gyula 240
 Kukorelli István 127
 Kun Béla 202
 Kuncz Aladár 240
- Laczkó Géza 240
 Lajtha László 234
 Lakatos Géza 152
 Lakatos Miklós 216
 Laziczius Gyula 240
 Lehár Antal 171
 Litván György 97, 98, 100, 125
 Lloyd George, David 200–202
 Losonczy Géza 65
 Lovass Gyula 241
 Lőcsei Pál 97, 99
 Lukács Bea 11
 Lukács György 27, 241
 Lukács László 192
 Lukinich Imre 180
 Lyka Károly 241
- Machiavelli, Niccolò 82
 Magyary Zoltán 14, 21, 58, 145
 Malenkov, Georgij Makszimilianovics 245, 247
 Mannheim Károly 55
 Márai Sándor 8, 10, 235, 242–255
 Marosán György 35, 65, 214, 217
- Masaryk, Tomáš Garrigue 187
 Medvegyev, Roy 247
 Mendöl Tibor 14
 Méray Tibor 161
 Mérei Ferenc 94, 97–99
 Mészöly Miklós 111
 Mihályfi Ernő 158
 Mikszáth Kálmán 238, 239
 Mindszenty József 219
 Molnár Erik 135
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 134, 245
 Móricz Zsigmond 224, 241
 Mussolini, Benito 255
- Nagy Ferenc 68, 82, 89, 123, 138, 155–158, 160
 Nagy Imre 67, 78, 99, 102, 104, 107, 108, 119, 120, 135, 143, 245, 246, 249, 250, 251, 255
 Nagy J. Endre 94
 Nagy Lajos 241
 Napóleon, I. Bonaparte 193
 Németh Andor 241
 Németh László 110, 241
 Németh Miklós 43
- Oláh Gábor 241
 Ormos Mária 114, 201
 Ortutay Gyula 65
 Osvát Ernő 241
- Örley István 241
- Papp Károly 241
 Pataki Ferenc 113
 Pekár Gyula 226
 Perényi Zsigmond 231
 Péter Gábor 214–220, 253
 Péter György 95

- Péterfy Gergely 125
 Petőfi Sándor 224–227, 231–233,
 236–238
 Petrikné Vámos Ida 39
 Piros László 249, 253
 Pitt, William ifj. 193
 Pogány József 241
 Prinz Gyula 14
 Puskin, Georgij Makszimovics 155,
 157, 218
 Püski Sándor 108
- Rácz Jenő 155
 Rácz Sándor 99–101
 Radnóti Miklós 241
 Radványi Géza 254
 Radványi János 161
 Rajk László 27–29, 65, 67, 74, 80, 86,
 118, 139, 213, 220
 Rákosi Máttyás 11, 20, 21, 35, 42, 65, 76,
 83, 89, 93, 119, 120, 123, 134, 139,
 157, 215–217, 219, 244–253
 Rakovszky István 171
 Ránki György 97
 Rankovics, Alekszandar 213
 Rassay Károly 178
 Ravasz Boriska 116
 Ravasz László 101, 122
 Réczei László 153
 Regéczy-Nagy László 100, 101
 Révai András 123
 Révai József 27, 135, 216, 217, 219, 241
 Révész Béla 241
 Ries István 86
 Roberts, Martin 76
 Romsics Ignác 150
 Roosevel, Franklin Delano 200
 Rothermere, Harold 227, 228, 230, 232,
 234
 Röpke, Wilhelm 110, 111
- Saint-Beuve, Charles Augustin 235
 Sándor Pál 178, 216
 Schlett István 89
 Schöpflin Aladár 241
 Seton-Watson, R. Woodrow 199
 Sík Sándor 241
 Šik, Ota 111
 Simon Böske 232
 Sinkó Ervin 241
 Sipos János 97
 Sipőcz Jenő 230
 Smuts, Jan Christian 202
 Sólyom László 123
 Somogyváry Gyula 234
 Spengler, Oswald 127
 Spykman, Nicholas 146
 Standeisky Éva 108
 Steed, Henry Wickham 199
- Szabó Dezső 241
 Szabó Ervin 241
 Szabó Lőrinc 241
 Szabó Miklós 57
 Szabó Zoltán 80, 96, 97, 161, 236
 Szabolcsi Bence 241
 Szakasits Árpád 35, 65, 214, 221
 Szalai Pál 111, 112
 Szálasi Ferenc 78, 133, 152
 Szazonov, Szergej Dmitrijevics 201
 Szebeni Sándor 98
 Szebenyi Endre 15, 16, 104
 Széchenyi István 144, 238
 Szeder Ferenc 214
 Szegedy-Maszák Aladár 151, 158, 181,
 182, 184
 Szekfű Gyula 58, 145, 172, 185, 241
 Szélig Imre 214
 Széll Jenő 97–99
 Szendrey Júlia 233
 Szent-Györgyi Albert 145

- Szerb Antal 241
Szőnyei Tamás 254
Szőnyi Tibor 215
Sztálin, Joszif Visszarionovics 88, 109,
120, 133, 134, 135, 149, 243, 245, 247,
250, 251, 255
Sztójay Döme 152, 175
Szűcs Jenő 89, 124, 128
- Tamási Áron 109, 241
Tánczos Gábor 98
Tardieu, André 177
Taylor, Alan John Percivale 200
Teleki Pál 14, 31, 31, 146, 170, 235
Teleszky János 192
Tildy Zoltán 65, 155
Tisza István 166–168, 192, 235
Tito, Josip Broz 151, 154, 213, 220, 250
Tolnai Gábor 36
Tóth Aladár 241
Trencsényi-Waldapfel Imre 241
Túróczi Trostler József 241
- Vámbéry Rusztem 178
Varga Béla 82
Várkonyi Nándor 241
Vásárhelyi Miklós 101, 102, 125
Velics László 158
Veres Péter 65, 80, 136, 138, 139, 241
Vida Ferenc 27, 74
- Walko Lajos 173
Weber, Max 152
Weis István 145
Weisshaus Aladár 216, 218
Wekerle Sándor 167
Wilson, Woodrow 200, 201, 203
- Zalai Béla 241
Zima Péter 97, 100, 103
Zinner, Paul 161
Zöld Sándor 16, 104
- Zsigmond Gyula 108
Zsolnai Béla 241
Zsolt Béla 241

■ A szerző írásai Bibó Istvánról

(A jelen kötetben olvasható írások címe kövérített szedéssel)

- Adalékok egy elmaradt közigazgatási reform történetéhez, 1946
Századok (113) 1979/3, 513–548.
- Közigazgatási reform és pártküzdelmek, 1944–1947
Valóság (27) 1984/6, 9–20.
- Három koncepció és ami utána következik... Közigazgatási reformtörekvések és kudarcuk sorozata Magyarországon, 1945–1948
Tér és Társadalom (3) 1989/4, 3–42.
- Érdekszolidaritás, önzorgatás, demokrácia. Bibó István és a magyar közigazgatás reformja, 1945–1950.
Jogtudományi Közlöny (43) 1989/5, 249–255.
- Bibó István és a hazai szamizdat születése
In: „Képzeltetek embert” *Tanulmányok Schlett István 60. születésnapjára*. Korona – ELTE ÁJK Politológia Tanszék. Budapest. 1990. 89–95.
- **A magyar közigazgatás reformja**
In: *A szabadság kis körei. Tanulmányok Bibó István életművéről*. Szerk: Dénes Iván Zoltán. Osiris, Budapest. 1998, 77–104.
- **Szakértelem–politika–módszer. Bibó István és a politikusi lét felelőssége**
In: *A szabadságszerető ember. Emlékezés Bibó Istvánra*. Szerk. Gyarmati György – Tar Ferenc. Bibó István Alternatív Gimnázium és Szakközépiskola, Hévíz, 2003. 55–99.
- Az én hőszóm: Bibó István
Múlt–Kor, 2013. tavasz, 146.

- **Szabadságban fogságban. Bibó István 1963 utáni évei.**
Világosság (52) 2013. tavasz–nyár, 135–149.

- Bibó István – százöt éve.
Korunk (27) 2016/8, 100–107. Utánközlés: Gyarmati György: *A Király-hágón innen és túl*. KOMP-PRESS Kiadó, Kolozsvár, 2016. 323–344.

- **Bibó István jelenléte és távolléte. A meghívás–kiebrudalás algoritmus a magyar közéletben, közgondolkodásban.**
In: *Értelmiségi válaszutak 1945 után*. Szerk. Papp Gábor. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017. 196–213.

- „Európai szabadságészme és magyar helyzetismeret”
In: *Három István, nemzetünknek három példakép*. Írta és szerkesztette: Kukorelli István. Méry Ratio Kiadó, 2021. 200–206.

A szerző korábban megjelent kötetei

(önálló és társszerzős művek)

- **Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között, 1945–1956**
(Botos Jánossal, Korom Mihállyal és Zinner Tiborral) KGJK–Minerva
Budapest, 1988.
- **Március hatalma – a hatalom márciusa. Fejezetek Március 15. ünneplésének történetéből.**
Paginarum Kiadó, Budapest, 1998.
- **A politika rendőrsége Magyarországon a Rákosi-korszakban**
Habituációs Füzetek, PTE, Történelem Doktori Program, Pécs, 2002.
- **A parlament korlátjánál. Negyedszázad a váci Duna-parton.**
Média–Cent Kft. ,Vác, 2003.
- **Demokráciából diktatúrába, 1945–1956**
(Magyarország története, 20.) Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.
- **Hungary under Soviet Domination, 1944–1989**
(Valuch Tiborral) Atlantic Research and Publication Inc. Columbia
University Press, New York–Highland Lakes, 2010.
- **Kísértő közelmúlt, avagy a rendszerátalakítás egyik deficitje**
ÁBTL–L’Harmattan, Budapest, 2011.
- **A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon,
1945–1956**
ÁBTL–Rubicon, Budapest. 2011.

- **„Állami titok”. Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon, 1945–1953**
(Bank Barbarával és Palasik Máriával) ÁBTL–L’Harmattan, Budapest, 2012.
- **A Király-hágón innen és túl**
Komp–Press Kiadó, Kolozsvár, 2016.
- **Rendszertitkok – szolgálkkal és szolgálatokkal**
Kronosz–ÁBTL, Pécs–Budapest, 2019.
- **Taposómalom taposóaknákkal. Írások a megmagyarosított államszocializmusról**
Kronosz–ÁBTL, Pécs–Budapest, 2019.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetőek, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Kiadja a Kronosz Könyvkiadó Kft., Pécs
Felelős kiadó a kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő: Erőss Zsolt

www.kronoszkiado.hu

